

Alpaslan Demir,

Klasik Dönem Örneklemeleriyle Osmanlı'da Göç ve Göçmenler,

İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2021, 198 s.,

ISBN 978-6057819970

Bu eser Osmanlı İmparatorluğu'nun 14. ila 17. yüzyıllar arasındaki göç hareketlerini, devletin bu hareketlere yönelik uyguladığı politikaları ve bu politikaların Osmanlı'nın sosyal, ekonomik ve siyasi yapısı üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Eser, göç olgusunu sadece bireylerin yer değiştirme süreci olarak değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun stratejik amaçları doğrultusunda kullanılan bir devlet politikası olarak ele almaktadır. Kitapta Osmanlı Devleti'nin geniş sınırları içinde farklı etnik ve dini grupların hareketliliğini inceleyen, bu göçlerin birçoğunun devlet tarafından yönlendirildiğine dikkat çekilmektedir. Osmanlı'nın genişleme politikaları çerçevesinde fethedilen yeni toprakların kontrol altına alınması, bu toprakların güvenliğinin sağlanması ve nüfusun yönetimi gibi stratejik hedefler doğrultusunda göçlerin nasıl bir araç olarak kullanıldığını tartışmaktadır. Özellikle Anadolu ve Rumeli'deki yerleşim politikaları ve sürgün uygulamaları, kitabın ana temalarından birini oluşturmaktadır. Yazar, zorunlu göçler (sürgünler), gönüllü göçler ve zorunlu iskân politikalarının her birini ayrı başlıklar altında ele alır. Kitap, Osmanlı İmparatorluğu'nun fetihlerle genişleyen sınırlarını koruma ve buralardaki sosyal düzeni sağlama amacıyla uyguladığı sürgün politikalarına detaylı bir şekilde odaklanmaktadır.

Özellikle fethedilen bölgelerin Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması sürecinde, bu bölgelerdeki gayrimüslim nüfusun yerlerinden edilmesi ve Müslüman nüfusun yerleştirilmesi süreçleri kitapta önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, bu politikaların uzun vadede Osmanlı İmparatorluğu'nun demografik yapısını nasıl etkilediği üzerinde durulmaktadır. Kitap, Osmanlı Devleti'nin sadece iç göç politikalarını değil, aynı zamanda dışarıdan gelen göçmen gruplara yönelik yaklaşımını da ele almaktadır. Özellikle Kırım Tatarları, Yahudiler, Hristiyanlar ve diğer etnik grupların Osmanlı topraklarına sığınmaları ve bu grupların imparatorluk içinde nasıl yerleştirildikleri de kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Bu noktada yazar, Osmanlı Devleti'nin dinî hoşgörü politikasını ve farklı etnik-dinî grupları bir arada yaşatma becerisini vurgulamaktadır. Yine de bu hoşgörünün, devletin çıkarları doğrultusunda şekillendiği ve göç politikalarının büyük ölçüde merkezi otoritenin gücünü artırma amacıyla kullanıldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin göçmen politikalarının sadece bir nüfus yerleştirme

aracı olmadığını, aynı zamanda ekonomik bir gereklilik olduğunu vurgulayan Demir, göçlerin ekonomik boyutunu da derinlemesine inceler. Yeni fethedilen bölgelerin ekonomik potansiyelini artırmak, tarım ve ticaret faaliyetlerini canlandırmak amacıyla devletin göçmen yerleştirme politikalarını nasıl şekillendirdiği tartışılmaktadır.

Göçmenlerin sosyal ve ekonomik entegrasyonu, devletin onlara sağladığı vergi muafiyetleri ve toprak tahsisleri gibi konular da kitabın önemli bölümlerini oluşturur. Kitapta ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun göçmen politikalarının iç ve dış güvenlik politikaları ile bağlantısı da analiz edilmektedir. Göçmenlerin sınır bölgelerine yerleştirilmesi ve bu bölgelerin askeri ve stratejik açıdan önem kazanması, devletin göç politikalarını nasıl bir güvenlik aracı olarak kullandığını göstermektedir. Göçmen yerleşimleri, aynı zamanda Osmanlı'nın asayiş ve merkezi otoriteyi sağlama amacına da hizmet etmektedir. Demir, bu kapsamda şu sorulara yanıt aramaktadır: Osmanlı Devleti, göç ve göçmen politikalarını hangi iç ve dış dinamikler çerçevesinde belirledi? Göç politikalarının Osmanlı toplumundaki etnik, dini ve sosyal çeşitlilik üzerindeki etkileri nelerdi? Devletin bu politikaları, ekonomik ve demografik yapıyı nasıl şekillendirdi? Yazar, çalışmasında arşiv belgeleri, sefaretnameler, dönemin kronikleri ve ikinci el kaynaklardan faydalanan kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Kitabın odaklandığı başlıca temalar; Osmanlı İmparatorluğu'nda zorunlu ve gönüllü göçler, göçmenlerin devletle olan ilişkileri, yerleşim politikaları, göçün sosyal, ekonomik ve politik sonuçlarıdır.

Yazarın temel argümanı, Osmanlı Devleti'nin göç ve göçmen politikalarının, sadece nüfus hareketlerini kontrol etme amacı taşımadığı, aynı zamanda merkezi otoritenin pekiştirilmesi ve devletin stratejik çıkarlarının korunması için sistematik bir araç olarak kullanıldığı yönündedir. Yazar, Osmanlı'nın fetih politikaları çerçevesinde geniş topraklarını güvence altına almak ve sosyo-ekonomik yapıyı stabilize etmek amacıyla göç politikalarını dinamik bir unsur olarak değerlendirdiğini savunmaktadır. Demir'in bir diğer önemli argümanı, göç politikalarının devletin iç güvenlik ve askeri stratejilerle yakından ilişkili olduğudur. Özellikle sınır bölgelerine yerleştirilen göçmenler, sadece nüfus artırma amacı taşımamış, aynı zamanda bu bölgelerin savunulması için askeri bir tampon bölge oluşturmuştur. Bu göçmen yerleşimleri, Osmanlı'nın asayiş ve güvenlik politikalarının bir parçası olarak merkezi otoritenin güçlendirilmesine katkı sağlamıştır. Yazar, bu durumu detaylandırırken, Osmanlı'nın göçmenleri sadece pasif birer nüfus unsuru olarak değil, aynı zamanda ekonomik ve askeri katkılar sağlayan aktif birer devlet unsuru olarak ele aldığını vurgulamaktadır.

Demir, göç ve iskân politikalarının Osmanlı Devleti'nin demografik yapısı üzerindeki uzun vadeli etkilerine de dikkat çeker. Osmanlı İmparatorluğu, yeni fethedilen toprakları Müslümanlaştırma ve Türkleştirme politikalarını göçler yoluyla yürütmüştür. Demir, göç politikalarının devletin resmi dinî ve etnik politikalarıyla nasıl örtüştüğünü tartışırken, bu politikaların uzun vadede Osmanlı'nın etnik ve dini çeşitliliği nasıl yönettiğini inceler. Özellikle Rumeli ve Anadolu'daki yerleşim politikalarının bu anlamda stratejik bir araç olduğu belirtilir. Demir, çalışmasında daha önce de ifade ettiğimiz gibi arşiv belgeleri, sefaretnameler, dönemin kronikleri ve ikinci el kaynakları kullanarak detaylı bir tarihsel analiz sunmaktadır. Yazarın metodolojik yaklaşımı, mikro tarih çalışmalarıyla geniş bir makro tarih perspektifini birleştirmeye dayanmaktadır. Demir, bireysel göç hikâyelerinden yola çıkarak, bu göçlerin devlet politikaları üzerindeki genel etkilerini ortaya koyar. Bu bağlamda, arşiv belgelerine dayanan vaka analizleri kitabın en güçlü yönlerinden biridir. Her bir vaka, Osmanlı'nın göç politikalarının farklı coğrafyalarda ve farklı dönemlerde nasıl uygulandığını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Göçmenlerin yeni yerleştikleri topraklardaki sosyal entegrasyon süreçleri ve göçmenlere tanınan ekonomik ayrıcalıklar, kitaptaki önemli temalardan biridir. Demir, göçmenlere verilen topraklar ve vergi muafiyetleri gibi devlet teşviklerinin, hem göçmenlerin ekonomik faaliyetlere katılımını artırdığını hem de Osmanlı'nın yeni topraklar üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırdığını savunmaktadır. Yazarın bir diğer önemli yaklaşımı, Osmanlı'nın dinî hoşgörü politikasını göçmen politikaları çerçevesinde değerlendirmesidir. Demir, Osmanlı'nın farklı etnik ve dinî grupları barış içinde bir arada tutma yeteneğini vurgularken, bu politikanın arkasında yatan devlet çıkarlarını da göz ardı etmez. Yazar, göç politikalarının dini ve etnik ayrımcılıktan çok, pragmatik ve stratejik amaçlara hizmet ettiğini savunmaktadır.

Demir'in çalışmasındaki bir diğer güçlü argüman, Osmanlı'nın göç politikalarının sadece iç politika ile sınırlı olmadığı, dış politika ve diplomasi açısından da önemli bir araç olarak kullanıldığıdır. Osmanlı, kendi topraklarına sığınan yabancı göçmen grupları, örneğin Yahudiler ve Kırım Tatarları gibi, belirli stratejik bölgelerde yerleştirerek bu gruplardan ekonomik ve askerî açıdan yararlanmıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin uluslararası ilişkilerinde göçmenleri bir nüfuz aracı olarak kullandığını gösterir. Kitap genel olarak, Osmanlı Devleti'nin göç politikalarının çok boyutlu doğasını ortaya koyan kapsamlı bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Yazar, Osmanlı'nın göçmenleri hem sosyal hem ekonomik, hem de askeri açılardan nasıl değerlendirdiğini çeşitli örneklerle destekleyerek okura sunar.

Bu yönüyle eser, Osmanlı İmparatorluğu'nun göç ve iskân politikaları üzerine yapılan çalışmalara önemli bir katkı sağlamaktadır.

Kitabın en belirgin güçlü yönlerinden biri, yazarın arşiv belgelerine dayanan titiz araştırma yöntemidir. Osmanlı dönemine ait birincil kaynaklara dayanarak sunulan vakalar, eserin akademik açıdan sağlam bir temele oturmasını sağlıyor. Demir, arşiv belgeleri, tapu defterleri ve dönemin sefaretnameleri gibi orijinal kaynakları titizlikle kullanarak göç politikalarının detaylarını açığa çıkarıyor. Bu sayede, Osmanlı Devleti'nin yerleşim ve göç politikaları hakkında daha derin bir bakış açısı sunuluyor. Bir diğer güçlü yön, yazarın çok boyutlu yaklaşımıdır. Demir, göç olgusunu yalnızca bir demografik hareketlilik olarak ele almakla kalmıyor, aynı zamanda bu hareketliliğin sosyal, ekonomik, askeri ve politik sonuçlarını da kapsamlı bir şekilde analiz ediyor. Yazar, göçmenlerin yeni bölgelerdeki sosyal entegrasyon süreçlerini, göç politikalarının askeri ve stratejik hedeflerle nasıl örtüş-tüğünü ve devletin bu politikaları uygularken karşılaştığı zorlukları çok yönlü bir bakış açısıyla değerlendiriyor. Bu, kitabın okuyuculara Osmanlı göç politikalarını geniş bir perspektiften inceleme fırsatı sunmasına olanak tanıyor.

Ayrıca, kitapta kullanılan vaka analizleri oldukça zengin ve öğreticidir. Demir, Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalardaki göç politikalarını örneklendirirken, bu politikaların yerel koşullara göre nasıl farklılaştığını net bir şekilde ortaya koyuyor. Örneğin, Rumeli'deki zorunlu göç politikalarının Anadolu'dakilerden nasıl farklı-laştığına dair sunulan detaylar, okuyucunun göç politikalarının esnekliğini ve bölgesel değişkenliğini anlamasına yardımcı oluyor. Yazar, Osmanlı'nın bu çeşitliliği bir tehdit değil, bir fırsat olarak gördüğünü ve devletin farklı grupları bir arada tutma konusundaki becerisini detaylandırıyor. Bu, Osmanlı'nın çok kültürlü yapısının nasıl sürdürüldüğünü anlamak açısından oldukça değerli bir katkı sunuyor.

Bununla birlikte, kitabın bazı eksiklikleri de dikkat çekiyor. Öncelikle, eser Osmanlı göç politikalarının merkezi bir analizini sunmasına rağmen, bireysel göç-menlerin kişisel deneyimlerine dair daha fazla bilgi sunabilirdi. Göçmenlerin yaşadıkları zorluklar, toplumsal uyum süreçleri veya kültürel farklılıkların bireyler üzerindeki etkileri gibi konulara daha fazla odaklanmak, kitabın insan hikâyeleriyle zenginleşmesini sağlayabilirdi. Yazar, göç politikalarını devlet odaklı bir perspektiften ele aldığı için bireylerin deneyimlerine daha az yer verilmiş. Bu da eserin sosyal tarihe daha fazla katkı yapma potansiyelini sınırlamış olabilir. Bir diğer zayıf yön, göç politikalarının uzun vadeli etkilerine dair değerlendirmelerin yeterince derinleştirilmemiş olmasıdır. Kitap, Osmanlı'nın kısa ve orta vadeli göç politikalarına dair geniş bir analiz sunsa da, bu politikaların 19. yüzyıldaki modernleşme

süreci üzerindeki etkileri gibi uzun vadeli sonuçlara dair daha fazla değerlendirme yapılabilirdi. Bu, özellikle Osmanlı'nın son dönemindeki demografik değişimlerin anlaşılmasına katkı sağlayabilirdi.

Bu eser, Osmanlı İmparatorluğu'nun göç politikalarını kapsamlı bir şekilde ele alan önemli bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Yazar, göç olgusunu sadece demografik bir hareketlilik olarak değil, aynı zamanda devlet politikalarının bir parçası olarak değerlendirmesiyle, okuyuculara Osmanlı tarihinin dinamiklerini daha iyi anlama fırsatı sunmaktadır. Kitap, Osmanlı göç politikalarının sosyal, ekonomik ve askeri boyutlarını derinlemesine inceleyerek, okuyucunun bu konudaki bilgi dağarcığını genişletmektedir. Demir'in eseri, Osmanlı İmparatorluğu'nda göç ve göçmenlerin rolünü anlamak için sağlam bir temel sunmaktadır. Arşiv belgeleri ve orijinal kaynaklarla desteklenen analizler, göç politikalarının tarihsel bağlamını gözler önüne sererken, farklı etnik grupların ve göçmenlerin yaşadığı deneyimleri daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, kitabın sunduğu vaka çalışmaları, okuyuculara Osmanlı'nın göç politikalarını yalnızca merkezi bir perspektiften değil, aynı zamanda yerel dinamiklerle ilişkilendirerek değerlendirme imkânı sağlamaktadır.

Kitap, tarihsel olarak önemli bir dönemi ele alması ve Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü yapısına ışık tutması açısından akademik literatürde önemli bir yer edinmektedir. Osmanlı göç politikalarının incelenmesi, günümüz dünyasında göç, entegrasyon ve sosyal politikalar üzerine yapılan tartışmalarla da örtüşmektedir. Bu nedenle, Demir'in çalışması sadece Osmanlı tarihine katkıda bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda güncel göç meseleleri üzerine düşünmeye teşvik eden bir perspektif sunmaktadır. Yazarın derinlemesine araştırmaları, kitabı hem akademik camiada hem de tarih meraklıları için değerli bir kaynak haline getirmiştir. Ancak, bireysel göçmen deneyimlerine ve göç politikalarının uzun vadeli etkilerine dair daha fazla bilgi sunulması, eserin daha da zenginleşmesine katkı sağlayabilirdi.

Cumhur Havan

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Uzman